

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто теоретичні засади підвищення кваліфікації викладачів післядипломної освіти як провідних фахівців, які займаються підвищенням кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти, в умовах модернізації освіти.

Ключові слова: *неперервність освіти, післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, навчання дорослих.*

Постановка проблеми

Вступ. Нині в усіх розвинутих країнах світу проблеми підготовки спеціалістів, підвищення їхньої кваліфікації та перепідготовки визначаються як пріоритетні, що безпосередньо пов'язано з економічним і культурним розвитком, соціальною стабільністю будь-якої держави [1].

В освіті відбулася зміна парадигми від «навчання на все життя» до «навчання протягом усього життя». Освіта як пізнавальна діяльність людей не може зупинитися на вже досягнутому рівні, вона потребує постійного руху разом із мінливими навколишніми умовами середовища. Концепція «освіти впродовж життя» показує усвідомлення людством необхідності постійного самовдосконалення, саморозвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанню неперервності освіти присвячені праці таких вчених, як: Н. Грама, Г. Зінченко, О. Кравчук, Н. Масенко, А. Нікуліна, В. Онушкін, Т. Ткач, В. Шелудько та ін., навчання дорослих висвітлено у працях вчених-дослідників: В. Буренко, С. Змеєв, М. Ноулз, А. Пинт, М. Полякова, В. Пуцов, Р. Сміт, С. Сисоєва та ін., зокрема підвищення кваліфікації педагогічних кадрів досліджують вчені: О. Андреев, В. Биков, В. Гравіт, Л. Даниленко, Н. Клокар, Л. Ляхоцька, В. Олійник, Л. Пуховська, Є. Полат, В. Семиченко та ін.

Мета статті – в умовах модернізації освіти розглянути теоретичні засади підвищення кваліфікації викладачів післядипломної освіти як провідних фахівців, які займаються підвищенням кваліфікації керівних та педагогічних кадрів освіти.

Виклад основного матеріалу

Теза неперервності освіти червоною ниткою проходить через усі загальнодержавні та міжнародні освітні документи. Лювенське комюніке «Болонський процес 2020 — Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі» наголошує, що питання навчання протягом усього життя — це не лише справа кожного громадянина, зокрема. Це питання державної та суспільної відповідальності. Ринок праці вимагає на сьогодні навичок високого рівня та перехресних компетенцій, освіта має надавати найновіші, найактуальніші знання, навички та компетенції, які необхідні для якісного виконання своєї роботи, професійного вдосконалення та зростання [2].

Реалізація концепції неперервної освіти зводиться до створення всіх необхідних умов для того, щоб доросла людина здобула потрібну їй особисто, а також суспільству і державі освіту у зручний для неї час для досягнення поставленої цілі за відповідних термінів навчання [3].

Після публікації доповіді комісії під керівництвом Е. Фора у 1972 р. «Вчитися, щоб бути» [4] ЮНЕСКО ухвалило рішення, що неперервна освіта є основним принципом, що визначає нововведення і реформи освіти у всіх країнах світу. З часів започаткування Болонського процесу запровадження освіти впродовж всього життя входить до головних напрямів розбудови загальноєвропейського освітнього простору.

За даними американських економістів, рівень професійних знань, що мають набути сучасні спеціалісти, щорічно поновлюється на 20%. У США запровадили термін «напіврозпад компетенції», що означає період, коли від моменту закінчення вузу внаслідок надходження нової наукової та технічної інформації компетентність спеціалістів знижується на 50%. Останніми роками цей період має тенденцію до значного скорочення [5].

Таке утвердження в європейському освітньому просторі ідеї навчання протягом усього життя надає особливої актуальності питанням післядипломної освіти як чинника забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних фахівців на міжнародному ринку праці [6].

Система післядипломної педагогічної освіти включає: курси підвищення кваліфікації; методичну роботу в закладах і установах освіти; стажування у вищих навчальних закладах; додаткову вищу освіту; самоосвіту, неформальну й інформальну освіту. Її метою є підтримка розвитку професійної компетентності педагогів на рівні сучасних вимог [7].

Закон України «Про вищу освіту» (ст. 10) [8] та Закон України «Про освіту» (ст. 47) [9] визначають післядипломну освіту як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи через поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Але таке визначення не відповідає реаліям освіти сьогодні, це поняття набагато ширше і вимагає уточнення, конкретизації його у змінах та доповненнях до чинного законодавства. На наш погляд, раціональніше використовувати таке визначення.

Післядипломна освіта (ПО) — це освіта дорослих, навчання та розвиток фахівців з приведення їхнього професійного рівня кваліфікації відповідно до світових стандартів, вимог часу, особистісних і виробничих потреб, удосконалення їхнього наукового та загальнокультурного рівня, стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості, що відбувається у спеціалізованих державних, приватних навчальних закладах і засобами самоосвіти та керується державними стандартами, — до фаху певних рівнів кваліфікації згідно з вимогами суспільно-економічного та науково-технічного прогресу [10].

В умовах необхідності інноваційного розвитку освіти заклади післядипломної педагогічної освіти (ППО) змушені швидко адаптуватися до новітніх змін у формах і засобах навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Отже, виникає потреба у постійному підвищенні кваліфікації самих викладачів закладів ППО, які мають володіти передовим педагогічним досвідом, навичками використання новітніх науково-технічних розробок. А це, в свою чергу, вимагає постійного, а не періодичного підвищення кваліфікації співробітників закладів ППО через проведення майстер-класів, тренінгів, постійнодіючих семінарів, електронних навчальних курсів без відриву від навчального

навантаження. Обмеженість тривалості регулярного підвищення кваліфікації, що регулюється державними органами, не відповідає темпам входження інноваційних розробок в освітній процес. Ст. 57 Закону України «Про освіту» [9] зазначає не обхідність підвищення кваліфікації не рідше, ніж один раз у п'ять років, що не відповідає сучасним темпам розвитку науки і техніки і є недостатньою умовою для роботи педагогічних працівників в умовах постійної модернізації освіти.

Потрібні нові форми ППО, як, наприклад, кредитно-модульна система неперервного навчання, пролонгована впродовж п'яти років. Суть її полягає у щорічному дозованому навчанні за окремими модулями (кредитами), зменшенні очного навчання на курсах підвищення кваліфікації, введенні дистанційної форми навчання і запровадженні додаткових модулів у формі короткочасних спецкурсів за вибором і тематичних семінарів (тренінгів) [11].

Ще одним свідченням усвідомлення потреби навчання протягом усього життя, у будь-якому віці є відкриття в Україні мережі Університетів третього покоління (віку), які займаються навчанням людей пенсійного віку.

На сьогодні в освіту активно запроваджуються інформаційно-комунікаційні технології. Кількість їх зростає з кожним днем. А для впровадження таких технологій в навчальний процес необхідна методична підготовка, практика застосування комп'ютерної техніки для створення ефективного інформаційного забезпечення навчального процесу і широкого доступу до інформації тих, хто навчається з використанням мережі Інтернет.

Л. Даниленко наголошує, що держава і суспільство підвищили вимоги до педагогічних працівників щодо застосування ними інноваційних форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, однак не створили для цього відповідних організаційно-педагогічних і психологічних умов, не забезпечили їх оптимальною і прозорою системою стимулювання і заохочення творчої активності [12].

Заклади ППО повинні мати випереджальний характер освітньої діяльності стосовно інших навчальних закладів, отже, і викладачі ППО мають бути більш компетентними в галузі освітніх інновацій.

Викладачі мають реагувати на проблеми, що постають в освіті та суспільстві, активно брати участь у них і готувати своїх студентів, слухачів до автономної освіти протягом усього життя. Освіта викладача має відповідати більш високому рівню, ніж у слухача. Підвищення кваліфікації викладачів стосується всіх питань, які можуть вплинути на подальший процес навчання слухачів, сприяючи активній практиці впровадження інновацій в освіті та дослідженнях [13].

Поява нових технологій передачі інформації — кабельне телебачення, супутниковий зв'язок, комп'ютери, аудіо- та відеодиски — уможливила полегшення процесу навчання дорослих і зробила його дійсно неперервним. Одночасно значною мірою модифікувалися форми і методи навчання людей у різному віці [14].

Навчанням дорослих займається така наука, як андрагогіка. Розвиток ідей андрагогіки дає змогу виділити закономірності, які визначають процес навчання дорослих: доросла людина є ключовою фігурою процесу навчання; вона прагне до самореалізації, самостійності й усвідомлює це; вона володіє досвідом (побутовим, соціальним, фаховим), що може бути використаний як джерело самонавчання, так і для навчання її

колег; доросла людина розраховує на невідкладне застосування здобутих під час навчання знань і навичок; навчається для вирішення конкретних проблем і досягнення певної мети [5].

У межах андрагогічної парадигми, на думку С. Змеєва, викладач є експертом у галузі технології навчання дорослих, організатором спільної діяльності з тим, хто навчається, а також консультантом, натхненником, співавтором індивідуальної програми навчання, створювачем комфортних умов процесу навчання і, врешті, джерелом знань, умінь, навичок [15].

Таке бачення ролі викладача розкриває відносну самостійність освіти дорослого, потребу орієнтації його у нових знаннях і технологіях, скеровування його дослідницької діяльності у необхідному напрямі, що значно полегшує процес підвищення кваліфікації такого контингенту тих, хто навчається, допомагає йому відбуватися із застосуванням нових методів, засобів і форм навчання, зокрема дистанційно, засобом електронних навчальних курсів, що дає змогу працівнику освіти не відриватися від свого навчального навантаження, встановлювати зручний темп і графік навчання, використувати у засвоєнні нових знань зручні для себе технології та засоби.

Болонський процес визначає навчання впродовж життя як отримання кваліфікацій, розширення кола знань і розуміння, набуття нових навичок і компетенцій, збагачення особистісного зростання. При цьому підкреслюється, що кваліфікації можуть набуватися через гнучкі траєкторії навчання, включаючи заочне навчання, а також навчання на виробництві. Попереднє навчання буде визнаватися, незалежно від того, чи знання, навички і компетенції були здобуті через формальні, неформальні або неофіційні траєкторії навчання [16].

Виходячи з цього, С. Змеєв визначив основні андрагогічні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих [17]. Прокоментуємо їх.

1. *Пріоритет самостійного навчання.* Самостійна діяльність, самостійне здійснення організації процесу свого навчання є основним видом навчальної роботи дорослих учнів.

2. *Принцип спільної діяльності:* спільна діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими учасниками щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3. *Принцип опори на досвід* того, хто навчається. Згідно з цим принципом, життєвий (побутовий, соціальний, професійний) досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання.

4. *Індивідуалізація навчання:* кожен, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими учнями, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби і цілі навчання і враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, когнітивні особливості того, хто навчається.

5. *Системність навчання:* дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання і оцінювання результатів навчання.

6. *Контекстність навчання:* навчання спрямоване на конкретні, життєво важливі для дорослого цілі, орієнтоване на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості, будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності того, хто навчається, його просторових, часових, професійних, побутових факторів або умов.

7. *Принцип актуалізації результатів навчання*: невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок.

8. *Принцип елективності навчання* передбачає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання, а також тих, хто з ним навчається.

9. *Принцип розвитку освітніх потреб*: оцінювання результатів навчання здійснюється, по-перше, через виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без засвоєння яких не можливе досягнення поставленої мети навчання; по-друге, процес навчання будується за цілями формування в тих, хто навчається, нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної цілі навчання.

10. *Принцип усвідомленості навчання* означає усвідомлення тим, хто навчається, і тим, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо організації процесу навчання.

Основні принципи навчання дорослих за С. Щенніковим [18]:

Принцип єдності трьох середовищ. Освіта для дорослих створюється як система, що об'єднує в освітній простір декілька різнорідних середовищ існування дорослих, де здійснюється їхня освіта: навчальне середовище, у якому безпосередньо здійснюється навчання у вигляді роботи над навчальним матеріалом курсів під керівництвом викладача; професійне середовище, у якому навчання поєднано з професійною діяльністю і здійснюється у специфічних формах, пов'язаних з її аналізом і розвитком засобом навчальних матеріалів і освітніх технологій; соціальне середовище, у якому навчання впливає на формування нових цінностей життя і діяльності засобами участі дорослих в організованих процесах комунікації.

Принцип відкритості освітнього простору. Освіта є доступною, навчання може починатися з будь-якого рівня, на відстані, без відриву від основної діяльності. Наявна можливість для вибору умов навчання. Навчання спрямовано на саморозвиток — орієнтовано на зміни, внаслідок зміни освітніх потреб. Враховуються індивідуальні здібності осіб, що навчаються. Побудовано на основі комунікації між усіма суб'єктами освітньої системи. Створює умови для самоактуалізації за рахунок вибору «траєкторії» навчання.

Принцип синтезу трьох підходів до освіти: андрагогічного, побудованого на врахуванні особливостей дорослих, які навчаються і при цьому зайняті професійною діяльністю; особистісно орієнтованого підходу, побудованого на врахуванні закономірностей розвитку дорослих, які навчаються, як особистостей; контекстного, побудованого на використанні контексту освітнього процесу як умови перетворення навчальних знань в професійні.

Принцип діяльності. Зміст навчальних матеріалів слід вибудовувати навколо основних видів діяльності дорослих, що навчаються, професійних інтересів. Організація процесу навчання має бути побудована на рефлексії дорослими, що навчаються, результатів власної діяльності.

Принцип безперервної підтримки. Під час навчання дорослих мають бути передбачені різні форми підтримки їхньої діяльності на етапах: початку навчання; власне навчання; після засвоєння навчального матеріалу. Форми підтримки можуть бути різ-

ними, наприклад: консультування, інформування, оновлення навчальних матеріалів.

Принцип професійної мотивації. Разом з процедурами навчання має бути передбачена і впроваджена система мотивації дорослих до навчання через отримання можливості: неперервного консультування; оновлення інформаційного забезпечення професійної діяльності; кар'єрного зростання засобами участі у навчанні.

Щодо сучасних форм організації навчання в системі ППО слід зазначити, що вони доповнюються новими – такими як: очно-дистанційна, пролонгована, кредитно-модульна, кредитно-трансферна; форми, методи і засоби навчання збагачуються новими — такими як: електронні підручники, електронні чати і конференції, мережеві кейс-технології, рефлексивні портфоліо, «майстер-класи», спецкурси, тренінги тощо [18].

Висновки

Отже, дослідження провідних науковців і низка європейських документів визначають пріоритетним завданням освіти сьогодні — підготовку висококваліфікованих фахівців, які навчаються упродовж усього життя, самовдосконалюються і прагнуть до розвитку. Підготовка викладачів ППО як провідних спеціалістів, які займаються підвищенням кваліфікації наукових та педагогічних кадрів, повинна мати випереджальний характер, проте на момент здійснення дослідження це питання носить відкритий характер. Із розвитком інформаційного суспільства відбувається постійна модифікація форм, методів і засобів навчання, що призводить до необхідності вдосконалення методики викладання викладачів ППО з урахуванням інновацій. Водночас для їхньої підготовки можуть бути використані нові форми і технології навчання, що допоможуть навчатися без відриву виробництва задля розв'язання конкретних професійних завдань із врахуванням особливостей навчання дорослих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Олійник В. В. Система післядипломної педагогічної освіти України: стратегія розвитку / В. В. Олійник // Освіта на Луганщині. — 2009. — № 2(31). — С. 14–20.
2. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. — Leuven, Louvain-la-Neuve, 2009. — 6 p.
3. Змеев С. И. Основы надрагогики: учеб. пособие для вузов / С. И. Змеев. — М. : Флинта, Наука, 1999. — 152 с. — С. 31
4. Learning to be. The world of education today and tomorrow / [Edgar Faure, Felipe Herrera, Abdul Kaddoura and others]. — Paris : Unesco, 1972. — 313 p.
5. Лук'янова Л. Б. Провідні особливості навчання дорослих / Л. Б. Лук'янова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 1. — С. 72–80.
6. Якушно І. Проблеми і суперечності інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти / І. Якушно // Післядипломна освіта в Україні . — 2009. — № 2. — С. 10–14.
7. Даниленко Л. Застосування компетентнісного підходу в системі післядипломної педагогічної освіти / Л. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. — 2009. — № 1. — С. 14–16.
8. Закон України «Про вищу освіту» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. — 2002. — № 8. — С. 1.

9. Закон України «Про освіту»: за станом на 1 січня 2013 р. [електронний ресурс] // Верховна Рада УРСР від 23.05.1991 р., № 1060-ХІІ. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>

10. Пуцов В. Теоретичні основи розвитку післядипломної освіти як невід'ємної складової неперервної освіти / В. Пуцов // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 2. — С. 7–11

11. Покроєва Л. Умови активізації переходу до створення системи безперервної післядипломної педагогічної освіти / Л. Покроєва // Післядипломна освіта в Україні. — 2007. — № 2. — С. 54–56.

12. Даниленко Л. І. Модернізація системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах її інноваційного розвитку / Л. І. Даниленко // Післядипломна освіта в Україні. — 2008. — № 2. — С. 8–10.

13. Common European Principles for Teacher Competencies and Qualifications / European Commission. — Brussel, 2005. — 5 p.

14. Сігаєва Л. Неперервна освіта для ціложиттєвого розвитку особистості людини: історико-педагогічний аспект / Л. Сігаєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. — 2008. — № 1. — С. 146–158.

15. Змеєв С. Наука XXI века: андрагогика / С. Змеєв // Высшее образование в России. — 1998. — № 2. — С. 76–79.

16. Пуховська Л. Навчання впродовж життя як пріоритетний напрям Болонського процесу у наступному десятиріччі / Л. Пуховська // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. — 2010. — № 2. — С. 77–84.

17. Змеєв С. И. Андрагогика: становление и пути развития / С. И. Змеєв // Педагогика. — 1985. — № 2. — С. 66–67.

18. Щенников С. А. Открытое образование / С. А. Щенников. — М. : Наука, 2002. — 527 с. — С. 268–283.

Калачёва Л. В.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрены теоретические основы повышения квалификации преподавателей последипломного педагогического образования как ведущих специалистов, которые занимаются повышением квалификации руководящих и педагогических кадров образования, в условиях модернизации образования.

Ключевые слова: непрерывность образования, последипломное педагогическое образование, повышение квалификации, обучение взрослых.

Kalachova L. V.

THEORETICAL BASIS OF TRAINING FOR TEACHERS OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Described the theoretical basis of training for teachers of postgraduate pedagogical education as experts who are engaged in professional development of teachers at the modernization of education.

Key words: lifelong education, postgraduate pedagogical education, teachers training, adult learning.